

9 березня 2014-го світова культурна спільнота відзначатиме 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря. Відповідно до указу Президента України Віктора Януковича, 2014-й оголошено Роком Тараса Шевченка. Парламентський журнал «Віче» започатковує цикл матеріалів до ювілею поета.

Молодий Тарас: бронзова постать у Варшаві

У світі 1384 пам'ятники Тарасові Шевченку. Про те, як постав Кобзар на високому п'єдесталі у Варшаві, розповідає Надзвичайний і Повноважний Посол України в Польщі (1999–2002 рр.), Герой України поет Дмитро ПАВЛИЧКО:

45

ставники влади запропонували безіменний сквер. Я глянув і завмер від радості: центр Варшави, Богом визначене місце. Залишилося одне: чекати офіційного рішення. Ми набралися терпіння. А в снах... У снах я вже бачив на вільному просторі скверу пам'ятник Тарасові Шевченку.

Нарешті рішення з'явилося, й рівно через десять днів, 26 жовтня 2000 року, за присутності прем'єр-міністрів України і Польщі Віктора Ющенка та Єжи Бузека президент Варшави Павел Піскорський урочисто відкрив на одному з будинків біля скверу, який відтоді носитиме ім'я українського генія, таблицю, присвячену Тарасові Шевченку. Ще того самого дня Віктор Андрійович підписав листа до прем'єра Єжи Бузека, де просив дозволу встановити у сквері пам'ятник геніальному українському поетові. Після цього я негайно поїхав до Києва. Мені пощастило на якомусь урядовому прийомі зустрітися з Президентом України Леонідом Кучмою й доповісти йому про сквер Тараса Шевченка у Варшаві. Під час нашої розмови був присутній мер Києва Олександр Омельченко, який одразу заявив, що бере на себе фінансування пам'ятника. Окрилений підтримкою ідеї я помчав до Прем'єр-міністра України В. Ющенка, адже ми домовилися з ним іще у Варшаві, що разом замовлятимемо скульпторові Анатолію Кущу створення монумента. Віктор Андрійович сів за кермо, й ми осінньої ночі (без охорони) поїхали до майстерні митця.

Я ніколи не сумнівався в тому, що кріпак Енгельгардта, «козачок» Тарас був зі своїм паном у Варшаві, вчився в художника француза Лямпі, бачив бої повсталих поляків із царськими драгунами. Палац Енгельгардта досі стоїть у Варшаві. Тому я радив Анатолієві Кущу створити постать юного Тараса зі свічкою в руці. З тією свічкою, при світлі якої Тарас малював у панському палаці вночі, за що був тяжко покараний.

У листопаді 2000 року А. Кущ приїхав до Варшави вибрати місце на площі Тараса Шевченка для

пам'ятника. Ми ходили щоранку зустрічати сонце, шукали таке місце в сквері, де світла було б найбільше. Рисунок проекту пам'ятника ми подали до міської ради. Належало ще розв'язати цілу низку правових та організаційних проблем. Деякі з них (надто бюрократичні) виникали несподівано, тим-то лише 20 лютого 2001 року віце-президент Варшави, великий приятель України Ришард Міклінський обнадіяв, що пам'ятник можна буде відкрити до десятирічниці проголошення незалежності України, тобто 24 серпня 2001 року.

Це була перемога. Інвестором виступило Об'єднання українців у Польщі на чолі з Мирославом Кертичаком. Звісно, кошти мали прийти з України, але для того, щоб зрушити з місця тяжкий віз із пам'ятником, потрібні були кошти насамперед на проектну документацію, а її міг виготовити тільки польський архітектор. Таку людину мені вдалося знайти. Архітектор Балтазар Брухальський розпочав працю з того, що написав поезію, присвячену Тарасові Шевченку.

Натхненно працював Анатолій Кущ. Не дочекавшись фінансування від київської мерії, він за власний кошт купив бронзу й відлив постать молодого Тараса заввишки 2 метри 60 сантиметрів. Та найголовніше – в обличчі шістнадцятирічного отрока, учня художника Лямпі чаїлася глибока думка. Цей бронзовий юнак захоплював (і захоплює!) насамперед загадковою задумою. Це був успіх скульптора. Гроші з міськради не надходили, і фабрика не дозволяла мені вивезти витвір митця. Я витягав од Київської міськради обіцяні кошти на пам'ятник, як довгий заржавілий цвях із дубової дошки, не кліщами, а зубами.

Тяжка, принизлива була моя праця, але нарешті гроші надійшли. Їх не вистачало на гранітний п'єдестал, запланований Б. Брухальським. Тоді я кинувся просити допомоги в Львівської обласної адміністрації. Її голова Михайло Гладій зичливо поставився до моїх прохань. Отже, разом Олександр Омельченко й Михайло Гладій

Фото Івана КОЗЛОВСЬКОГО.

– Я приїхав до Варшави навесні 1999 року. Після вручення вірчих грамот довідався, що в культурних взаєминах Польщі та України чимало прогалин. Це, звичайно, мене прикро вразило. Однак посол може веселитися й навіть заплакати, та ніколи не може бути розгніваним. Незабаром я наніс візит президентові польської столиці Павлові Піскорському й виклав йому свої боління. Молодий розумний політик одразу збагнув, до чого я схиляю владу. Я наголошував на такому: Варшава повинна стати головним партнером і приятелем Києва, а для цього слід піти на вчинок, що запишеться в історії як подія важлива й незабутня для столиць обох держав. Ми зійшлися на тому, що таким учинком може стати варшавська вулиця з українським іменем. Я подав панові Піскорському лист з аргументованим проханням надати одній із вулиць Варшави ім'я Тараса Шевченка.

Через деякий час ми вже оглядали околицю, де майже всі вулиці були названі іменами великих письменників. Серед них – Данте, Шекспір, Флобер... Я зрадів. Таке товариство личить і Шевченкові. Але представник мерії показав поле, де закладалися фундаменти, але не було ще жодного будинку. «Тут буде вулиця Шевченка», – сказав він. Я скипів, але тут же пригасив вогонь під серцем і лагідно відповів, що не можу чекати, допоки цю вулицю збудують. Для добрих взаємин між Україною й Польщею вулиця Шевченка потрібна вже сьогодні.

Ми перебирали різні варіанти. Щось не подобалося нам, щось – місцевій громаді. Зрештою пред-

Постаті. Ювілей

дій внесли на пам'ятник державних 300 тисяч гривень. Ці кошти пішли на бронзову постать, гранітний п'єдестал та на плату скульпторові й каменотесам із житомирської фірми «Граніт». Директор фірми Володимир Іванович Вручанський пішов Тарасові назустріч: п'єдестал був виготовлений майже вчасно й головне – за помірну ціну.

Але грошей на проектну документацію й на оплату за роботу архітекторів не було. І тоді, коли в мене опускалися руки, коли з великим жалем я почав розуміти, що до 24 серпня 2001 року пам'ятника не буде, пролунав телефонний дзвінок. Озвався незнайомий голос. Це був Едвард Мазур, один із директорів польської будівельної фірми *Edbud*. Після теплої розмови він прислав бригаду робітників, які заклали фундамент. З тими робітниками я провів не одну щасливу годину. А були то хлопці з України. Серед них відзначався молодий муж із Тернопільки Підволочиського району Тернопільської області. З того села, де я часто бував, бо там народився Павло Хома – батько моєї дружини. Я приходив до свого терпилівського «родича», тишився, що фундамент пам'ятника формується руками українців.

Особливо важка робота розпочалася тоді, як привезли з Житомира три велетенські відповідні обтесані гранітні брили. Їх треба було припасувати одну до одної, залити оловом щілини, відтак створити подобу широкого пня, на якому мала стояти бронзова постать поета. Ця робота тривала кілька тижнів. Варшавські майстри трудилися бездоганно, а фірма *Edbud* профінансувала не лише монтаж пам'ятника, а й увесь комплекс робіт, пов'язаних із забрукуванням доріжок у сквері та площі перед самим п'єдесталом.

Дмитро Павличко демонструє парламентській делегації фундамент для пам'ятника Тарасові Шевченку у Варшаві, вересень 2001 року

Зб'язки

У рамках спільного українсько-російського святкування 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка планується відкриття відреставрованого пам'ятника поету в Москві, надання допомоги Музею-квартирі Тараса Шевченка в Санкт-Петербурзі, а також спорудження монумента та створення музею Великого Кобзаря в Астрахані.

До речі, Тарас Шевченко побував у Астрахані проїздом, у серпні 1857 року, повертаючись із десятирічного заслання. У місті збереглася будівля, де зупинявся поет, працює школа його імені. Астрахань згадується в повістях Тараса Шевченка «Близнюки» та «Нещасний», його листах і щоденнику.

Ю. Ц.

Будівництво пам'ятника з найбільшою активністю відбувалося на тлі величавого паломництва Папи Римського Івана Павла II в Україну. Його промови слухав цілий світ, а польський народ переповідав їх, молився ними. Кароль Войтила виступав українською мовою, звертався до творів Шевченка, щоб продемонструвати невмирущу, рятівну для всього людства християнську ідею злагоди між народами та людьми: «А буде син, і буде мати, // І будуть люде на землі».

Немає сумніву, пам'ятник Тарасові у Варшаві поставав під захистом здвобіч, як вогонь між долонями. З одного боку – долоня Президента А. Квасневського, з другого – Івана Павла II. Цей круговий захист був розрахований на мудрість польського народу, отже, не на боротьбу довкола пам'ятника, а на розуміння духу Кобзаря, що презентує українців як європейську християнську націю. Польське суспільство прийняло монумент у Варшаві як символ справжнього братерства між нашими народами. Певну роль відіграв тут бронзовий напис на пам'ятнику – чотири рядки з вірша «Полякам»:

*Подай же руку козакові
І серце чистеє подай!
І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай.*

Саме виготовлення напису було однією з причин того, що відкриття пам'ятника ми змушені були відкласти на осінь 2001 року, а потім і на 2002 рік. Зрештою, останній дозвіл на встановлення та на запропонований напис я одержав 22 жовтня 2001 року від Анджея Пшевозна – генерального секретаря Ради охорони пам'яті боїв і мучеництва польського народу. Запропонований уривок із Тарасового вірша я наново переклад польською мовою, й цей переклад затвердила авторитетна письменницька комісія.

Нарешті настав урочистий день, коли у фундамент заклали капсулу з паспортом пам'ятника, де записано: коли, з чиєї ініціативи, якими художниками його створено, за державства яких президентів і прем'єрів збу-

довано (копія паспорта зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка). Та радість, однак, не ходить самотньо. Саме того дня довідався, що Міністерство закордонних справ України просить агреман для нового посла в Польщі. Мені почали телефонувати кожного тижня й вимагати, щоб 1 січня 2002 року був уже в Києві. Так я й зробив, жалюючи найбільше за тим, що не вдалося, ще будучи амбасадором, довести справу до логічного – святкового – завершення.

Пам'ятник відкрили 13 березня 2002 року. Я був запрошений польською стороною. Моя рідна сторона, коли я звертався до неї по інформацію, прикидалася, що нічого про заплановане не знає. Президент, якому я наніс візит 11 березня й просив його взяти участь у відкритті пам'ятника, відмовився від такої честі. Пам'ятник відкривали міністри закордонних справ А. Зленко та В. Цімошевич.

З української сторони, крім мене й Анатолія Зленка, виступив заступник київського мера Володимир Яловий. Його слово порадувало поляків, бо він пообіцяв, що в столиці України стоятиме пам'ятник Юліушу Словацькому. Я виступив польською мовою й наголосив: побачити Тараса Шевченка у Варшаві є й завжди буде особливим переживанням кожного українця.

Варшавський пам'ятник відрізняється від інших найкращих у світі пам'ятників Шевченку тим, що монумент правдивіший, має в собі те, що потребує розгадки, й означає щось більше, ніж уклін поетові, духові України. Це знак, що наші народи й держави дійшли порозуміння, й водночас пересторога, аби ми не забули того порозуміння.

Тарас Шевченко повернувся до Варшави. Він тримає свічку, ту саму свічку, яку сам колись засвітив, бо хотілося йому малювати, а в палаці було темно. Він тримає ту саму свічку, яку пан Енгельгардт, офіцер російської армії, загасив та ще й ударив юнака. Тієї ночі Бог запалив ту свічку в небі й сьогодні віддав її в руки поетові, власне, у Варшаві, де вона вперше розпромінялася. Жоден вітер уже не загасить того світла. Ніхто ніколи не згасить україно-польського братерства, освітленого свічкою Тараса Шевченка.